

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

"ยะวา" เป็นชื่อชนมุสลิมกลุ่มหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ที่ใช้เรียกกลุ่มของตนเอง ชื่อ "ยะวา" นี้เป็นที่รู้จักกันของชาวไทยว่า "ชวา" มุสลิมที่มาจากเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซียออกเสียงคำว่า ชวา เป็นยะวา ตามศัพท์สำเนียงที่ใช้กันในบ้านเกิด เมืองนอนของตน เอกสารทางราชการในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้คำว่าชวา และยะวาปะปนกัน แต่ก็เป็นที่เข้าใจได้ว่าเป็นชนกลุ่มเดียวกันนั่นเอง แม้ในปัจจุบันชื่อของสถานที่ทำพิธีกรรมทางศาสนาหรือที่เรียกว่า "มัสยิด" ก็จดทะเบียนต่อทางราชการในนามของมัสยิดยะวาเช่นกัน

ชาวยะวามีถิ่นที่อยู่บริเวณซอยโรงน้ำแข็ง ถนนสาทรใต้ แขวงยานนาวา เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร ชาวยะวานิยมเรียกถิ่นที่อยู่ของตนว่า "กำปงยะวา" (Kampong Java) คำว่า กำปง มีความหมายเท่ากับหมู่บ้าน แต่สำหรับชาวยะวาสูงอายุนั้นมักจะเรียกหมู่บ้านของตนว่า "สุไหงบารู" (Sungei Baru) คำว่า "Sungei" ภาษายะวาแปลว่า คลอง ส่วนคำว่า "Baru" แปลว่า ใหม่ ความหมายของคลองใหม่ก็คือ คลองสาทรนั่นเอง

เรื่องราวความเป็นมาของชาวยะวาเป็นเรื่องที่น่าสนใจไม่น้อยไปกว่าชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ที่อยู่ในเมืองไทย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าชนพวกนี้แม้อยู่ในสังคมไทยก็ได้ถูกหลงลืมไป เพราะได้ผสมผสานกับชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ไปจนเกือบหมด ยากที่จะแยกออกได้ว่าบุคคลใดเป็นยะวา บุคคลใดเป็นมาเลย์นอกเสียจากว่าจะได้สอบถามปากคำจากบุคคลเหล่านั้น ชาวยะวาที่แท้ที่มีได้มีเชื้อสายลูกผสมในหมู่บ้านยะวามีเหลืออยู่น้อยคนแล้ว เพราะลูกหลานชั้นหลังได้แต่งงานกับมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ และผสมกลมกลืนอย่างสนิทด้วย ไม่มีปัญหาทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี เป็นอุปสรรคขวางกั้น

แม้ว่าชาวยะวาจะผสมกลมกลืนไปกับชาวมลายู แต่ก็ยังสามารถรักษาชื่อ "มัสยิดยะวา" ให้คงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ ชื่อศาสนสถานดังกล่าวก็เป็นเครื่องยืนยันได้ว่ามีชนกลุ่ม

น้อยนี้อยู่ในประเทศไทย ดังนั้น การที่จะละเลยไม่ศึกษาเรื่องราวของชาวยะวาก็ดูจะเป็น การที่ทำให้หน้าของประวัติศาสตร์ชาติไทยอัน เกี่ยวข้องกับสามัญชนต่างชาติขาดหายไปบางส่วน บางตอน

จากการศึกษาหาหลักฐานเกี่ยวกับชนยะวาในเมืองไทย พบว่าชาวไทยมีความ สัมพันธ์กับชาวยะวามาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ความสัมพันธ์นี้เป็นไปในเชิงค้าขาย การค้าระหว่างสุโขทัยและยะวานี้ ปรากฏพบหลักฐาน เครื่องถ้วยชามสังคโลกของสุโขทัยใน ดินแดนยะวา ซึ่งยังคงอยู่ในลักษณะที่สมบูรณ์¹ ในสมัยอยุธยามีหลักฐานว่า "ถึงพวกจาม และชวา มลายู แม้ที่สุดจีน ก็คงไปมาถึงกันแต่ก่อนมาช้านาน"² การติดต่อในด้านการค้าขาย ระหว่างยะวาและไทยสมัยอยุธยานี้พบหลักฐานว่า ชาวยะวารู้จักสินค้าข้าวของไทย โดยพ่อค้าญี่ปุ่นทำตัว เป็นคนกลางซื้อข้าวสารจากไทยส่งไปยังเกาะยะวา³ ส่วนชาวฮอลันดาก็ซื้อ ชุงจากไทยไปขายยังเกาะยะวาที่ปัตตาเวีย (Batavia) เช่นกัน⁴

หลักฐานเกี่ยวกับชาวยะวา มีปรากฏในกฎมณเฑียรบาลในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ. 2011 กล่าวถึงชาวยะวาไว้ดังนี้ "อนึ่งพิริยหมู่แขก ขอม ลาว พม่า เมง มอญ มสุม แสง จีน จาม ชวา นานาประเทศทั้งปวงและเข้ามา เดินท่ายสนมก็ดี ทั้งนี้อัยการขุนสนมห้าม ถ้ามิได้ห้ามปราม เกาะกุมเอามาถึงศาลาให้แก่เจ้าน้ำเจ้าท่า และให้นานาประเทศไปมาใน ท่ายสนมได้ โทษเจ้าพนักงานถึงตาย"⁵

¹ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. ความเป็นมาของอิสลามในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มิตรสยาม 2514, หน้า 3.

² พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม 1, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516, หน้า 90.

³ กรมศิลปากร, "จดหมายเหตุวันวลิต" ประชุมพงศาวดารภาค 79. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505, หน้า 225-226.

⁴ กรมศิลปากร, บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17. เล่ม 5 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2525. หน้า 125.

⁵ องค์การค้าของคุรุสภา. กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505, หน้า 78.

ชาวยะวะได้อาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาสืบเรื่อยมาจนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทั้งนี้ได้มีเหตุการณ์ที่ชาวยะวะเข้ามาเกี่ยวข้องกับ เหตุการณ์นั้นก็คือ การเข้ารับราชการในองค์สมเด็จพระนารายณ์ ในเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนารายณ์ช่วงชิงราชบัลลังก์จากพระศรีสุธรรมราชา พระเจ้าอา ในปี พ.ศ. 2199 ในการชิงราชสมบัติครั้งนี้สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีบัญชาให้มรยา สัน เมลลา มักเมาะตาด คุมไพร่พลไปอยู่ ณ ด้านศาลาลูกขุน ให้รายาลิลาคุมศรีต่วน แยกขวา แยกจาม อยู่ ณ ด้านหน้าสรรเพชญ์ปราสาท ให้หลวงเทพอรชุนคุมไพร่พลอยู่ที่ประตูศรีสรรเพชญ์ ให้พระจุฬาราชมนตรีคุมไพร่พลอยู่ ณ ทางสระแก้ว¹ ผลของสงครามครั้งนี้สมเด็จพระนารายณ์เป็นฝ่ายมีชัยชนะ ชาวยะวะที่รอดชีวิตจากสงครามชิงราชสมบัติครั้งนี้จึงคงรับราชการในกองอาสา สังกัดกับกษัตริย์โดยตรง กองทหารอาสานี้ โดยปกติแล้วมักจะถูกใช้เป็นที่ราชองครักษ์ของกษัตริย์อยุธยาไปด้วยในตัว มีลักษณะเป็นทหารประจำการ หลายกรมกองของทหารจ่ามิได้ใช้เกณฑ์การ "เข้าเดือน" เหมือนไพร่ธรรมดา อย่างไรก็ตามชาวยะวะที่อยู่ในกองอาสานี้ภายหลังถูกกลืนหายไปในระบบไพร่ของไทย อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับชาวยะวะไว้ว่า ชาวยะวะเป็นพวกที่ถูกซื้อเข้ามาเป็นทาสนั้นถูกกลืนหายไปจากระบบไพร่และไม่มีประโยชน์ในการเมืองอย่างใด² นอกจากนี้ยังมีความเห็นเกี่ยวกับชาวยะวะอีกว่า เป็นพวกที่มีได้มีความชำนาญพิเศษในการรบ ข้างกลุ่มยังตกเป็นทาสหรือไพร่ในสังกัดของขุนนางฝ่ายปกครอง³ หลังจากสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นต้นมา เรื่องราวของชาวยะวะมิได้ปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์ แม้ว่าจะได้มีการกล่าวถึงพวกมุสลิมที่มีบทบาทในการสู้รบกับพม่าเมื่อสงครามระหว่างไทยกับพม่า พ.ศ. 2310 ก็มีได้มีชื่อชาวยะวะปรากฏ กล่าวแต่เพียงว่า พระยาจุฬาลงกรณ์ (จุฬาราชมนตรี) ได้รับคำสั่งให้ไปตั้งรับพม่าทางปากน้ำพระประแดง ให้ศรีวิธร่านไปตั้งรับพม่าทางปากน้ำประสาธน์⁴ จะเห็นได้ว่ามิได้มีการกล่าวถึงชาวยะวะอีก เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า

¹ พระจักรพรรดิพงศ์ (จาด), พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504, หน้า 436-437.

หมายเหตุ ตำแหน่งรายาลิลานี้ อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นหัวหน้าประชาคมมุสลิมยะวะ ข้อสันนิษฐานนี้ปรากฏใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527, หน้า 40.

² นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527, หน้า 64.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

พม่าทางปากน้ำประสบ¹ จะเห็นได้ว่ามิได้มีการกล่าวถึงชาวยะวะอีก เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าชาวยะวะคงถูกผสมกลมกลืนไปกับมุสลิมกลุ่มเชื้อสายเปอร์เซีย และมาเลยไปแล้ว ครั้นถึงสมัยกรุงธนบุรี ก็มี得有หลักฐานใดที่กล่าวถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยของชาวยะวะ ประวัติศาสตร์ในสมัยนี้ระบุแต่เพียงว่าในปี พ.ศ. 2313 กัปตันแขกหลายลำได้บรรทุกข้าวสารมาขายซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงซื้อข้าวแจกราษฎร และในครั้งนี้มีแขกเมืองตรังกานู (Trenngganu) และเมืองยาการ์ตา (Djakarta) หรือ บัตตาเวีย (Batavia) นำปืนคาบศิลาเข้ามาถวาย 2200 กระบอก² คำว่า "แขกเมืองในที่นี้ก็น่าจะมีใช่ชาวตรังกานู และชาวยะการ์ตา ที่เป็นชนยะวะ เพราะในปี พ.ศ. 2145 นั้น บริษัทสหอินเดียนตะวันออก (United East India Company) หรือที่เรียกว่า V.O.C. (Verenigde Oost Indische Compangie) ของฮอลันดาได้ก่อตั้งขึ้นในบัตตาเวีย แห่งอิทธิพลครอบคลุมยะวะแล้ว แขกเมืองในที่นี้ก็จะหมายถึงฮอลันดา ผู้ซึ่งนำปืนคาบศิลามาถวายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั่นเอง ดังนั้น วิถีชีวิตของชาวยะวะในสมัยอยุธยาได้ผสมกลมกลืนไปในสังคมไทย และมีได้มีการกล่าวถึงอีกจวบจนสมัยรัตนโกสินทร์ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึง得有หลักฐานเกี่ยวกับชาวยะวะอีกครั้งหนึ่ง และเรื่องราวของชนกลุ่มนี้ก็ค่อยกระจ่างชัดเป็นลำดับ จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดว่า เพื่อให้เรื่องชาวยะวะได้มีส่วนเสริมประวัติศาสตร์ด้านของสามัญชนในสมัยรัตนโกสินทร์ให้สมบูรณ์

¹ ศิลปากร, กรม. คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515, หน้า 167.

² ขุนวิจิตรมาตรา, "หลักไทย" กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมสาส์น, 2516, หน้า 323.

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาเรื่องราวของชาวยะวา ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งในกรุงเทพมหานคร โดยมุ่งศึกษาสาเหตุของการเดินทางเข้าสู่เมืองไทยของชนกลุ่มนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ การเดินทางเข้ามาสู่เมืองไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 วิธีการดำรงชีวิตและการซื้อขายที่ดินเพื่อตั้งหลักแหล่งถาวรในเมืองไทยศึกษาวิถีชีวิตด้านสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของชาวยะวาจากการเป็นคนในบังคับฮอลันดาสู่การเป็นคนไทย

ขอบเขตการศึกษา

มุ่งศึกษาเรื่องราวของชาวยะวาในกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. 2445 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นระยะเวลาที่มีหลักฐานเกี่ยวกับการนำชาวยะวาเข้ามาสู่เมืองไทย และมีชาวยะวาเดินทางเข้ามาสู่เมืองไทยเป็นลำดับในเวลาต่อมาไปจนถึงต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยจำกัดระยะเวลาเพียงปี พ.ศ. 2492 ซึ่งเป็นปีที่อินโดนีเซียประกาศเอกราชจากฮอลันดา ทั้งนี้เพราะชาวอินโดนีเซียที่เข้ามาสู่เมืองไทยในระยะที่มีสถานเอกอัครราชทูตอินโดนีเซียตั้งอยู่ในประเทศจะเป็นพวกที่ถือสัญชาติอินโดนีเซียทั้งสิ้น ซึ่งแตกต่างจากชาวยะวาในเมืองไทยที่ส่วนใหญ่จะเปลี่ยนเป็นสัญชาติไทยและกลายเป็นคนไทยไปเกือบหมดแล้ว

วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

ในอันดับแรกผู้เขียนดำเนินการค้นคว้าอย่างคร่าว ๆ เพื่อกำหนดขอบเขตและวางโครงร่างของวิทยานิพนธ์ หลังจากนั้นได้ดำเนินการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

1. ค้นคว้าหาหลักฐานเอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรองจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ

ดังนี้

- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร
- หอสมุดแห่งชาติ, กรมศิลปากร
- กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

- ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สถานเอกอัครราชทูตอินโดนีเซีย

2. สัมภาษณ์ชายะวาในหมู่บ้านยะวา แขวงยานนาวา ทุ่งวัดคอน วัดพระยาไกร
สาธุประดิษฐ์ ลุมพินี อันเป็นแหล่งที่ชายะวากระจายอยู่ทั่วไปมากบ้างน้อยบ้างในแต่ละแห่ง

การสัมภาษณ์นั้นใช้วิธีซักถามข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ พร้อมกับบันทึกเทปไว้

2. วิเคราะห์ข้อมูลและเขียนเรื่องในแนวพรรณนาโวหาร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจความเป็นมาและวิถีการดำรงชีวิตของชายะวาในกรุงเทพมหานคร
2. เข้าใจเกี่ยวกับการตั้งหลักแหล่งอย่างมั่นคงของชายะวา ตลอดจนนโยบายของ
รัฐบาลที่ส่งผลต่อการครอบครองที่ดินของชายะวา
3. เข้าใจในวิถีทางสังคมและวัฒนธรรมของชายะวา ตลอดจนการเปลี่ยนแปลง
จากคนในบังคับขอลันตามาเป็นคนไทยในที่สุด

อักษรย่อที่ปรากฏในเชิงอรรถและบรรณานุกรม

ทจช.	=	หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
บ.	=	เอกสาร เบ็ดเตล็ดส่วนพระองค์
กต.	=	กระทรวงการต่างประเทศ
น.	=	กระทรวงนครบาล
ม.	=	กระทรวงมหาดไทย
ร.ล.	=	กรมราชเลขาธิการ
กส.	=	กระทรวงเกษตรราชการ